

Çırak Öğrencilerin Sorunları (Bostancı Çıraklık Eğitim Merkezi Öğrencileri Örneği)

Ali Rıza Abay *

Özet: Çocuk işçiliği ucuz emek olduğundan en gelişmiş ülkelerde bile çocuk emeği istismar edilmektedir. Çocukların çalışması meselesi çok eski bir konu olmakla birlikte, insanlığın gündemine 19.yy.da gerçekleşen sanayi devrimi ile birlikte yerleşmiştir. Bugün ise içinden çıkılamayacak boyutlara gelmiş bulunmaktadır. Şimdi bütün dünya öyle bir sistem bulmalı ki, hem çocuklar eğitim yaşında gerekli eğitimi alsınlar, hem küçük yaşta bir meslek öğrenmeye başlasınlar, hem de ezilmesinler ve sömürülsinler. İşte çıraklık eğitim kurumları böyle bir gerekçeden doğmuştur.

Anahtar Kelimeler: çocuk işgücü, ucuz emek, çocuk emeğinin istismarı, çırak öğrenci, çırakların eğitimi

1. Giriş

Bütün canlılar varlıklarını içindeki buldukları şartlarla mücadele ederek devam ettirirler. İnsanoğlu da tarih boyunca doğayla ve diğer canlılarla mücadele ederek varlığını devam ettiregelmiştir.

Doğal hayatı canlıların mücadele ettiği bir arena gibi gören Malthuz ve Darwin gibi araştırmacıların yaklaşımlarına göre güçlüler yaşayacak, güçsüzler ise hayata veda edeceklerdir (Köseihal, 1989: 104). Aynı anlayışa göre toplumsal hayatta ayakta kalabilmenin yolu da her alanda güçlü olmaktan geçmektedir.

Auguste Comte, J.J. Rousseau, Emile Durkheim gibi araştırmacıların yaklaşımlarına göre ise toplumsal hayat toplumsal sözleşmelerle devam etmektedir. Toplumsal sözleşme alanlarından birisi de çalışma hayatı ile ilgilidir. Çalışmak ise insanların, kendilerini buldukları bir çevre içinde hayatlarını sürdürme imkanı sağlayan işlerin gerçekleştirilmesi demektir (Yıldırım, 1997: 207).

Yukarıda ifade ettiğimiz yaklaşıma göre sosyal hayatta bir birey olarak yaşaya-

* Doç.Dr. Ali Rıza Abay, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Öğretim Üyesidir.

bilmenin yolu da çalışmaktan ve üretmekten geçer. Üretim ve tüketim faaliyetlerinin odağında ise insan vardır. Bir yönü ile insan üretimin aracı olurken bir yönü ile de üretimin amacı olmaktadır. Bu durum üretimin ve üretim faaliyetlerinin planlanmasını da gerekli kılmaktadır. Başka bir ifade ile emeğin planlanmasını da gerekli kılmaktadır. Emeğin planlanması ise, kim çalışacak, ne kadar süre çalışacak, kim için çalışacak, hangi şartlar altında çalışacak, hangi yerde ve zamanda çalışacak, ne kadar üretilecek, üretilenin niteliği ne olacak ve üretilen nasıl paylaşılacak, sorularına sağlıklı cevaplar bulmayı gerekli kılar.

Biz bu çalışmada bu soruların hepsine cevap bulmaya çalışmayacağız. Ancak çalışma hayatında öyle bir kesim vardır ki, biz onlara sahip çıkmadığımız takdirde çalışma hayatı içinde ezilecekler ve sömürüleceklerdir.

2. Araştırmanın Tanımlayıcı Çerçevesi

2.1. Araştırmanın Konusu ve Problem

Çalışan çocuklar probleminin sadece bizim ülkemizin problemi olmadığını yukarıda belirtmeye çalışmıştık. Bu problemin ülkemize özgü özellikleri açısından konumuza yaklaştığımızda meramımızı daha rahat ifade eder ve somut bir biçimde ortaya koyabiliriz. Öncelikle şunu ifade edelim ki, eğitim “yetişmiş nesillerin yeni yetişmekte olan nesillere fikirlerini ve hislerini aktarma aracıdır” (Bilgiseven, 1980: 123). Çocuklarımızı bu araçtan yoksun bırakmamalıyız.

1980-1981 yılı itibarıyla ilkokuldan mezun olanların % 51.2’si ortaokula, ortaokuldan mezun olanların % 86,4’ü liseye, liseden mezun olanların ancak % 63.5’i üniversiteye kaydolmuştur. Başka bir deyişle ilkokula başlayan her bin çocukta sadece 80’i bir yükseköğrenim kurumunu bitirmektedir (Toptan, 1992: 32). Bu verilere göre ilkokulu bitirenlerin % 50’si örgün eğitimden kopmaktadır

Peki örgün eğitimden kopan bu çocuklar ne yapmaktadır? Bu çocukların bir kısmı ara bir eğitim kurumu olan Kur’an kurslarına devam etmektedirler, geriye kalan büyük bir çoğunluğu ise küçük yaşta çalışma hayatına katılmaktadırlar. İşte esas problem de o zaman başlamaktadır. Çocuğun çalışma hayatında maruz kaldığı riskleri de şöyle özetleyebiliriz (Öz-Gıda İş, 1992: 275):

1. Uzun süreli çalışmaya erken yaşta katılmak,
2. Eğitimin ihmal edilmesi,
3. Beden ve ruh sağlığına uygun olmayan işlerde çalışmalarıdır

Şurası bir gerçektir ki, bu çocukların hepsi karın tokluğuna bile çalışmak isteseler iş bulamamaktadırlar. Vasıflı insan gücünün geçerli olduğu günümüz dünyasında-

da, niteliksiz iş gücü arzı bir yandan verimliliği düşürürken diğer yandan da işsizliği körüklemektedir. TİSK tarafından 1989 yılında yapılan “çalışma istatistikleri ve iş gücü maliyeti araştırması”na göre sanayi sektöründe çalışan işçilerin % 60.7’si ilkökul mezunu, % 1.9’u sadece okur yazar, % 0.3’ü hiç okuma yazma bilmeyen olmak üzere, toplam % 62.9’unun eğitim düzeyi oldukça düşüktür (1991: 15).

Durum böyle olunca, bir taraftan iş gücünün verimliliğini arttırmak, bir taraftan da örgün eğitimden kopmuş olan çocukları örgün eğitimin içine çekmek, bir taraftan da ezilmeden sömürülmeden küçük yaşlarda bir meslek edindirmek amacıyla bir çözüm yolu olarak ülkemizde çıracılık eğitimine başvurulmuştur. Bu araştırmanın yapıldığı 1996 yılı verilerini göz önünde bulundurduğumuzda, milyonlarla ifade edilen, örgün eğitimden kopmuş, çalışma hayatında yerini almış olan çocukların sadece 213.720 çıracık öğrenciye eğitim öğretim hizmeti verilebilmektedir. Ayrıca çıracılık eğitiminin de uygulamadan kaynaklanan pek çok problemi vardır. Bu durum çözülmesi gereken bir problemin varlığının da ciddi bir işaretidir. İşte biz bu çalışmamızda genelde çalışan çocukları konu edinecek, çıracık öğrencilerin problemlerini Bostancı Çıracılık Eğitim Merkezi’ne devam eden çıracık öğrenciler örneğinde incelemeye çalışacağız.

2.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Bostancı Ç.E.M.’ne devam eden öğrencilerin sorunlarını belirleyip, ulusal düzeydeki sorunları da dikkate alarak çözüm önerileri geliştirmektir. Bu amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara da cevap aranacaktır:

- Eğitim çağında oldukları halde, eğitimden kopmuş, çalışma hayatına katılmış yada itilmiş çocukların ve ailelerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumları nasıldır?
- Eğitimden kopmuş olan çocukları tekrar eğitime tabi tutmak için 3308 sayılı yasa ile hayata geçirmeye çalıştığımız çıracılık eğitimi, eğitim ihtiyacına cevap verebiliyor mu?
- Bu çocuklar iş yerlerinden ve Ç.E.M.’lerinden memnunlar mı, işyerleri ve Ç.E.M.’ler geleceğe yönelik beklentilerine cevap verebiliyorlar mı?
- Okul-işyeri-aile ilişkileri nasıldır?
- Çıracık öğrencilerin işyerlerinde çalışma ortamları nasıl, sağlık ve iş güvenliği şartları yeterli mi?
- Çalışma süreleri ne kadardır?
- Teorik eğitimlerine uygun olarak pratik eğitim alabiliyorlar mı?
- İşveren, usta ve diğer çalışanlar çıracık öğrencilere nasıl davranıyorlar?
- Ç.E.M.’de görevli, idareci ve öğretmenlerin çıracık öğrencilere karşı davranışları nasıldır?
- Yukarıdaki şartlar çerçevesinde Bostancı Ç.E.M.’e devam eden çıracık öğrencilerin durumu nedir?

2.3. Araştırmanın Önemi

Çeşitli sebeplerle küçük yaşta iş hayatına atılmış olan çocukların korunması, eğitilmesi, dolayısıyla iyi birer insan, iyi birer vatandaş ve iyi birer meslek sahibi olmaları büyüklerin temel görevidir. Artık günümüz dünyasında ülkelerin gelişmişlik düzeyine bakılırken nitelikli insan gücü ön plana çıkmaktadır. Bunu yaparken de bilimsel esaslara dayalı bir mesleki eğitim sistemi gereklidir.

Bu araştırma, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi, eğitim çağında oldukları halde çalışma hayatına katılmış çocukların ezilmemesi ve sömürülmemesi, Ç.E.M.'lerin daha verimli çalışması ve okul-işyeri ve aile ilişkilerinin belirlenmesi açısından, öncelikle sorunların ortaya çıkarılması, çözüm önerilerinin geliştirilip daha verimli ve sistemli bir eğitimin yapılmasına yardımcı olması açısından önemlidir.

2.4. Araştırmanın Varsayımları (Sayıtları)

Araştırma aşağıdaki sayıtlara bağlı olarak yürütülmüştür:

- Araştırmaya katılan çırak öğrenciler, ustalar ve usta öğreticiler ile okul idareci ve öğretmenleri kendilerine yöneltilen soruları gerçeği yansıtacak biçimde cevaplandırmışlardır.
- Çıraklık eğitiminde yer alan farklı meslek alanlarının ayrıntıda farklı sorunları olsa da, eğitim uygulamalarında ve 3308 sayılı kanunun uygulanmasında benzer sorunların olduğu varsayılmıştır.
- Çıraklık eğitimini mesleki eğitim içinde mütalaa ederek, Bostancı Ç.E.M.'e devam eden çırak öğrencileri odak aldığımız araştırmamızda elde edilen verilerin ve sonuçlarının bazı yönleriyle ülke düzeyindeki sorunlar ile ilişkili olduğu varsayılmıştır.
- Ülke düzeyinde çıraklık eğitiminin merkezi idare, yerel yönetimler, esnaf ve sanatkar kuruluşları, işyerleri ve ailelerin ortak hareket etmeleri sonucu başarıya ulaşılabileceği öngörülmektedir.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma aşağıdaki esaslarla sınırlandırılmıştır:

- Araştırma çırak öğrenci sorunlarını merkez alan bir çalışma olup, Bostancı Ç.E.M.'i ile sınırlıdır.
- Araştırma, 1995-1996 öğretim yılında Bostancı Ç.E.M.'i öğrencileri, idareci ve öğretmenleri ile sözleşmeli çırak öğrenci istihdam eden işyerlerinin usta, usta öğretici ve işverenleri ile sınırlıdır.
- Araştırma, Bostancı Ç.E.M.'de 12 ana meslek alanında eğitim-öğretim faaliyetinde bulunmasına rağmen öğrencilerin sorunlarının benzerliğinden ötürü meslekleri, oto tamir, elektrik-elektronik ve dış protezciliği diye üçe indirgenmesi uygun bulunmuştur.

2.6. Araştırmanın Temel Kavramları

Araştırmamızda kullanılan bazı kavramlar ve anlamları şöyledir:

Çırak: Çıraklığa başlama yaşı olan 13 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış ve bir meslek alanında beceri ve iş alışkanlıklarını iş esnasında geliştiren kişidir. Çırak da bir öğrencidir (MEB, 1996: 9).¹

Çıraklık Eğitimi: İlkokuldan sonra 12-13 yaşlarında olanların aday çırak olmaları ile başlayan, amacı kalfa ve usta düzeyinde vasıflı eleman yetiştirmek olan ve usta öğreticilik eğitimine kadar süren, okul ile işyerinin işbirliği ile yürütülen eğitim sistemidir (TİSK, 1994: 9).

Usta: Bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bunları mal ve hizmet üretiminde iş hayatı boyunca kabul edilebilecek standartlarda uygulayabilen, planlayabilen, üretim sırasında karşılaşılabilecek problemleri çözümleyebilen ve üretim ile ilgili pratik hesapları yapabilen kişidir.

Usta Öğretici: Ustalık yeterliliğini kazanmış, aday çırak, çırak, kalfa ve meslek lisesi öğrencilerinin işyerindeki eğitiminden sorumlu, meslek eğitimi tekniklerini bilen ve uygulayan kişidir (Resmî Gazete, 19 Haziran 1986: 17).

2.7. Kısaltmalar

Ç.E.M. : Çıraklık Eğitim Merkezi

Öğrenci: Çırak öğrenci

Usta : Çırak öğrencilerin yanında çalıştığı vasıflı kişi

3. Araştırmanın Teorik Arka Planı

3.1.Çalışma İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Çıraklık Eğitimi ve Çocuk İşgücünün İstismarı

İlkel kabilelerde insanlar temel gereksinimlerini karşılamak için araç gereçler geliştirirken, çocuk, genç ve diğer yetişkinler de örgün olmayan, doğal bir eğitim sürecine tabidirler (Varış, 1981: 14).

İlk çağlarda kendi zekası ile yaşamını sürdürmeye çalışan insanoğlu daha sonraki çağlarda çevresinde olup bitenleri gözlemleyerek bilgi ve becerisini geliştirmiştir. Bu döneme salt taklit dönemi denilebilir.

Çalışma süreleri ile ilgili en eski yasal düzenlemeler Hammurabi kanunlarına

¹ 4702 sayılı yasa ile çıraklığa başlama yaşı 14 yaşını tamamlamış 19 yaşından gün almamış olmak biçiminde değiştirilmiştir. Ancak 3308 sayılı kanuna yapılan bir ilave ile 19 yaşında gün alanlara da çıraklık eğitimine devam edebilme imkanı sağlanmıştır. Böylece çıraklık eğitiminin alt yaş sınırı 14 olarak belirlenirken üst yaş sınırına bir esneklik getirilmiştir.

kadar uzanır. Kutsal kitaplarda da çalışma hayatı ile ilgili düzenlemelerden söz edilmektedir. Öte yandan eski medeniyetlerde (Mısırlılar, Yunanlılar ve Romalılarda) mesleklerin nesilden nesile aktarıldığı bilinmektedir (Özguven, 1992: 8-40).

Çalışma ilişkileri Endüstri Devrimine kadar küçük işletmelerde usta çırak ilişkisi ile sürdürülmüştür. Endüstri devriminden sonra üretim tekniklerinde gelişen değişikliklere paralel olarak, çalışma ilişkilerinde de değişiklikler olmuştur.

3.1.1. Endüstri Devriminden Önce Çalışma İlişkileri

Endüstri devriminden önce, kurumsal olarak ilk karşımıza çıkan Lonca sistemidir. Lonca'lar bir ekonomi ve sosyal sistem olarak asırlar boyu (X. ve XV. yüzyıllar) üretim ve çalışma ilişkilerini düzenlemiştir. Bu sistem XV. yüzyıldan itibaren önemini yitirmeye başlamasına rağmen, Batı Avrupa'da ve Osmanlı toplumunda XIX. yüzyıla kadar usta-kalfa ve çırak ilişkilerinin düzenlenmesinde etkili olmuştur. Ancak Batı'da endüstri devrimi ile iktisadi güçlerini kaybederek çöken bu sistemin usta ve kalfaları, fabrika sanayiinin vasıflı işgücünü teşkil ederken, sanayileşemeyen Osmanlı toplumuna sanayi ürünlerinin girmesi küçük zanaat erbabını derinden etkilemiş, işsiz kalmalarına sebep olmuştur. Böylece usta ve kalfalar vasıflı fabrika işçisi olamadığı gibi ellerindeki işlerini de kaybetmişlerdir (Ekin, 1994: 5). Tarihi süreç içerisinde üretim sistemindeki değişiklikler, üretime katılan bireylerin yetişme sistemini de değiştirmiştir. Ortaya çıkan yeni burjuva sınıfı, loncalar dışındaki işçi çalıştırmaya başlamıştır. Çalışanlar ve işverenler ayrı birer grup oluşturmuşlardır. İlişkiler sadece paraya göre şekillenmiştir. Sermaye sahibi, üretime para ile, çalışan ise emeği ile katılmaktadır. Hammadde işveren tarafından sağlanırken aile üyelerinin katılımı ile evde üretilen ürün işverene bedeli karşılığında satılmaktadır. Bu sistemde usta zamanla ücretli işçi konumuna gelmiştir. Geleneksel çıraklık eğitimi de etkisini kaybetmeye başlamıştır (Alkan, Doğan ve Sezgin, 1988: 34).

Osmanlı'nın sanayileşme sürecinin Avrupa'dan en az yüzyıl sonra başladığını düşündüğümüzde, üretim sistemine bağlı olarak çocuk işgücünün üretime katılmasındaki farklılığı da kabul etmemiz gerekmektedir. Bu cümleden olarak sanayileşmeyi Cumhuriyet'in kuruluşu ile başlatmasak da üretim sistemindeki köklü değişiklikler, buna bağlı olarak çocuk işgücünün, başka bir ifade ile çırağın üretime katılması ile ilgili köklü değişiklikler Cumhuriyet döneminde olmuştur.

Cumhuriyet öncesinde çocuk iş gücünün üretime katılması yada çıraklık eğitimi dediğimizde akla ilk gelen "ahilik"tir. Kökü Orta Asya'ya kadar uzanan Ahilik, Osmanlı devletinin kuruluş döneminde yaygınlaşan, Türklere has özelliklere sahip bir esnaf ve sanatkar teşkilatıdır. Türk tarihinde 12. yüzyılda düzene kavuşan ahilik sistemi ile başlayan çıraklık eğitimi, Osmanlı döneminde becerili iş gücü yetiştir-

mede temel yaklaşım olmuş, 17.yüzyıldan sonra “Lonca” ve “Gedik” sisteminde varlığını sürdürmüş ve bu güne kadar ara insan gücünün yetiştirilmesinde, geleneksel unsurlarla da olsa, bir kaynak olma özelliğini korumuştur (MEB, 1990: 1133).

3.1.2. Endüstri Devrimi Sonrası Çalışma İlişkileri

Endüstri devrimi özellikle sosyo-ekonomik hayatta sayılamayacak kadar değişimlere sebep olmuştur. Bu değişim içinde başta köylüler olmak üzere toplumsal hayatın bütün kesimleri bu değişimden etkilenmiş ve o güne kadar mevcut olmayan yeni bir sosyal sınıf ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyıla kadar nüfusun ve iş gücünün çok önemli bir bölümünü oluşturan köylülerin yeni endüstri bölgelerinde yaşama ve çalışma şartları içine girmelerine yol açmıştır. O güne kadar insanlık tarihinin kaydetmediği göç hareketi beraberinde hızlı bir şehirleşmeyi getirmiştir. Şehirleşme hareketi de endüstrileşmeye yeni bir hız kazandırmış, kısa zaman süreleri içinde genellikle büyük şehirlerin kenar mahallelerinde oturan yeni bir “endüstri işçi sınıfı” doğmuştur. Fabrika sanayii ile ortaya çıkan yeni şartlar, orta çağ boyunca sürüp giden zanaat hayatı ve Lonca düzenini de yakından etkilemiştir. Bu anlamda kitle üretiminin başlamasıyla iktisadi imkanlarını kaybeden küçük zanaat hayatının usta ve kalfaları, yeni ortaya çıkan fabrika sanayiinin vasıflı ve yarı vasıflı işçileri haline gelirken, vasıfsız işçiler ise, şehirleşme yoluyla endüstri merkezlerine dolan tarımdan kopup gelen kitlelerden oluşmaktadır (Ekin, 1994: 2-3).

Bu gelişme süreci içinde en dikkati çeken husus fabrika sanayiinin peşi sıra bir sosyal sefaleti getirmesidir. Bir taraftan şehirlerin varoşlarında kötü hayat şartları, diğer tarafta ise endüstri işgücünün çalışma şartları itibariyle ağır şartlar içinde olmasıdır. Çok uzun iş müddetleri, düşük ücretler, kadınların ve çocukların istismarı, iş kazaları ve hastalıklar bu şartları oluşturmaktadır. Tekstil sanayiinde uzun çalışma müddetleri ve maden ocaklarında tehlikeli şartlarda uzun müddet çalışmalar, özellikle kadın ve çocukların sağlığını tehdit ediyordu. İşgünü başına çalışılan saatlerin uzun olması emek maliyetini düşürürken, yeni tasarruflara sebep olmakta, yeni fabrikaların kurulmasını sağlamakta ve daha çok işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece bir kısır döngü meydana gelmektedir (Duran, 1977: 97).

Endüstrileşme ile birlikte yeni bir toplum anlayışı ve yeni bir çalışma hayatı anlayışı da ortaya çıkmıştır. Bu oluşum içinde bir taraftan endüstri öncesi toplumun bazı özellikleri yeni duruma adapte edilirken bir taraftan da çıkan problemlerin çözülmesine yönelik kurumlaşmalara gidildiğini görüyoruz (Ekin, 1994: 31-32).

Endüstri devriminden sonra çocukların çalışma hayatına katılması ya da çalışması da bu genel özelliklere bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Fabrika üretim sisteminde işçilerin ücretleri arz talep dengesine, o işi yapabile-

cek elemanların sayısına ve yeterlilik düzeyine göre değiştiğinden, geleneksel yol ile yetiştirilen ustaya olan ihtiyacı azalttığı gibi geleneksel çırak eğitiminin de değişmesine sebep olmuştur. Gelişmiş batılı ülkeler 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra yeni şartlara göre çocukların çalışma hayatına katılmasını yeniden düzenleyip çıraklık eğitimi örgün eğitimin içine alarak yürütmeye başlamışlardır.

Konuya ülkemiz açısından yaklaştığımızda, 1977 yılında çıkarılan 2089 sayılı “Çırak-Kalfa ve Ustalık Kanunu” ile ortaya konulan sistemler yürütülmüşse de başarılı olunamamıştır. Bunun üzerine Almanya’daki uygulamalardan da yararlanarak, 1986 yılında 3308 sayılı bir yasa ile örgün eğitim içindeki mesleki ve teknik eğitim okullarından ayrı olarak bütün Türkiye’de Çıraklık Eğitim Merkezleri kurulmasına karar verilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulama da örgün eğitimden kopmuş, çocuk işgücü olarak çalışma hayatına girmiş olanların sadece bir kısmına (1996 verilerine göre 213.720 çırak öğrenciye) hitap edebilmektedir (MEB, 1996: 3-16).

3.1.3. Çocukların Eğitimi ve Çocuk İşgücünden Yararlanma İsteği

Eğitimi, başka bir ifade ile örgün eğitimi doğal hayatın bir uzantısı gibi görmek gerekir. Çocuk işgücü de örgün eğitim sürecinde bir yere konulmalıdır. Temel yaklaşım böyle olmakla birlikte çoğu kez ekonomik nedenlerden ötürü bu anlayıştan uzaklaşmaktadır.

Genel olarak gelişmiş ülkelerde çocuklar için meslek eğitimi örgün eğitim içine alınarak verilmekte olup, örgün eğitim ile yaygın eğitimin arasındaki mesafe de kapatılmaya çalışılmaktadır. Bizim ülkemizde de mesleki ve teknik eğitimdeki gelişmeleri bu açıdan ele almak gerekir.

Ancak eğitim ile ekonomi arasında sıkı bir ilişkinin varlığı da bilinen bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında eğitimin iki özelliği vardır. Birisi yatırım, diğeri de tüketim özelliğidir. Ekonomik yatırımların kârlı olanı kısa sürede dönüşü olan yatırımlardır. Eğitim ise dönüşü en uzun olan yatırımlardandır. Eğitimin tüketim özelliği ise eğitim süresince yapılan masraflardır. Yani eğitim pahalı ve masraflı bir ekonomik faaliyettir. Eğitim yatırımları için gerek devlet bütçeleri ve gerekse aile bütçeleri açısından uzunca bir süre tüketime karşı mukavemet gücü gerekir. İşte bu gücü gösteremeyen az gelişmiş ülkelerde ve dar bütçeli ailelerde çocukların küçük yaşta çalışma hayatına katılmaları kaçınılmaz olmaktadır.

Küçük yaşta çalışma hayatına katılan çocuk işgücünün pratik yansımaları geniş ölçüde aile gelir düzeyinin yetersizliği, başka bir ifade ile ailenin çocuğun çalışmasından, aile bütçesine katkısından vazgeçebilecek güçte olmaması ve masraflarına katlanamaması olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışan çocuklar genel olarak üç kategoriye ayrılmaktadır (Bulutay, 1996: 49): (a) tarımda çalışan çocuklar, (b) küçük sanayide çalışan çocuklar, (c) sokakta çalışan çocuklar. Tarımda çalışan çocuklar, tarım hayatının tabii sonucu olarak ailelerine yardım maksadı ile çalışmaktadırlar. Türkiye’de de durum aynen diğer dünya ülkelerinde olduğu gibidir. Ancak tarımda sanayileşme sonucu çocuk işgücünün nispeti de azalmaktadır. İkinci kategoriye giren küçük sanayide çalışan çocuklardır. Çalışan çocukların % 97’si küçük işletmelerde yada küçük sanayide çalışmaktadırlar. Büyük işletmelerde ya da sanayi kuruluşlarında çalışan çocukların sadece % 3’ü çalışmaktadırlar (Bulutay, 1996: 50). Küçük sanayi kuruluşları en kontrolsüz çalışma birimleridirler. İçlerinde çocuk işçi çalıştırdıkları halde, resmi kayıtlı olmayanlar bile vardır. Sokakta çalışan çocuklar ise seyyar satıcılık, işportacılık, a-yakkabı boyacılığı vb. işleri yapanlardır.

Tarım alanlarında çalışan çocuklar ailelerinin yanında ve kontrolünde çalışmalarına karşın sanayide çalışan çocukların büyük çoğunluğu Çıracılık Eğitim Merkezlerine devam etmedikleri için usta-çırak ilişkisi ile iş hayatlarına devam etmektedirler. Sokakta çalışan çocukların ise ailelerinin kontrolü oldukça zordur. Bu kesim genelde yeni göç etmiş gecekondü ailelerinin çocuklarıdır.

Çocukların istismar edilmesi bir insanlık suçudur. Ancak çocuğun istismar edilmesi ile ilgili bir kıtas verecek olursak şöyle ifade edebiliriz: (a) çocuk çalıştığı anda öğrenim ve kendini geliştirme imkanından yoksun kalıyorsa, (b) işini seçemiyorsa, ücret alamıyorsa ya da düşük ücret alıyorsa, (c) çocuğun çalıştığı iş düşük nitelikli, kirli, tehlikeli ise, çalışma şartları kötü ise, çocuk toplumsal ve ekonomik haklardan yoksun ise, (d) çocuk aile içinde bireysel özgürlüklerden mahrum ise, yabancı ailelerde ev işlerinde hizmetli olarak çalışıyor, hatta Hindistan gibi bazı toplumlarda esir işgücü -babasının borcunu ödemek için çalışmak gibi- olarak çalışıyorsa, o zaman çocukların istismar edildiğini, sömürüldüğünü söyleyebiliriz (Bulutay, 1996: 52).

4. Araştırmanın Yöntemi ve Teknikleri

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örnekleme, veriler ve toplanması, verilerin çözümü ve yorumlanmasında kullanılan istatistiksel yöntem ve tekniklere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamız tarama modelinde olup, veriler ilgili kaynaklardan gözlem ve anket teknikleri ile toplanmıştır. Toplanan verilere dayanılarak Bostancı Ç.E.M.’e devam eden çırak öğrencilerin, mevcut durumları açıklanmaya çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni 3308 sayılı yasanın kapsamına giren İstanbul'un Kadıköy, Üsküdar, Ümraniye, Maltepe, Sultanbeyli ve Kartal ilçelerinde meskun bulunan 3 grup üzerinde yürütülmüştür. Bu gruplar, Bostancı Ç.E.M.'deki idareci ve öğretmenler, Bostancı Ç.E.M.'e devam eden öğrenciler ve bu öğrencilerin ustalarıdır. Araştırmanın örnekleme bu üç gruptan şu esaslara göre belirlenmiştir. Bostancı Ç.E.M.'de görev yapan idareci ve öğretmenlerin toplam sayısı 13 kişidir. Öğretmenlerin sayısının azlığı, nedeni ile bu gruptan örneklem alınma yoluna gidilmeyerek grubun tamamı alınmıştır. Eğitime katılan çırak öğrencilerin (evrenin) toplam sayısı 560 kişi olup bu gruptan tesadüfi örnekleme tekniği ile 142 kişiden oluşan bir örneklem gurubu oluşturulmuştur. Üçüncü evren grup ise çırak öğrencilerin işyerindeki ustaları olan, sayılarının 400 civarında olduğu tahmin edilen kişilerin arasından tesadüfi örnekleme tekniği ile 66 kişiden oluşan bir örneklem gurubu oluşturulmuştur.²

4.3. Araştırma Verilerinin Toplanması

Veriler, yukarıda sözünü ettiğimiz üç grup için hazırlanan üç ayrı anket ile toplanmıştır. Yaklaşık 1 - 1,5 aylık bir çalışma ile hazırlanan anketler öncelikle pilot uygulaması ile tecrübe edilmiştir. Ayrıca Bostancı Ç.E.M.'i yetkilileri ile görüşmeler yapılmış ve anketlere son şekli verilmiştir.

Bir taraftan anketin uygulanması için izin alınırken, diğer taraftan da anket formları örneklem miktarı kadar çoğaltılmıştır. Uygulama bizzat araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Öğrenci anketleri Ç.E.M.'i öğretmenlerinin yardımlarıyla sınıflarda araştırmacının gözetiminde gayet özgür bir ortamda doldurulmuştur. Öğretmen grubu da aynı şekilde anketleri doldurmuşlardır. Öğrenci ve öğretmen anketleri aynı hafta içinde toplanmıştır. Ustalara uygulanan anket oldukça zor olmuştur. Ustalara uygulanan anket bizzat araştırmacı tarafından Ç.E.M.'den alınan adresler taranmak suretiyle 15-20 gün içerisinde yüz yüze görüşmeler yapılarak tamamlanabilmiştir. Cevaplar araştırmacı tarafından işaretlenmiştir. Gerek anket sorularının hazırlık safhasında ve gerekse anket uygulaması sırasında öğrenci, öğretmen, idareci ve özellikle işyerlerinde ustalarla çok yararlı görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır. Anketler toplandıktan sonra araştırmacı tarafından tek tek kontrol edilmiş ve bilgisayara yüklenmiştir. Öğrenci anketlerinden 5 tanesi anlamsız cevap-

² Üçüncü evren grupta ustaların hepsinin ustalık belgesi ve usta öğreticilik belgesi olmadığı halde evrene ve örnekleme dahil edilmiştir. Sebebi ise, çırak öğrencilerin yanlarında çalışabilecekleri ustalık belgesi ve usta öğreticilik belgesi bulunan işyerinin bulunmasında zorluk çekildiğinden ve çırak öğrenciler belgesiz ustaların yanında çalışmak mecburiyetinde olmalarından ötürü belgesiz ustalar da evren gruba dahil edilmişlerdir.

lar verdiği için iptal edilmiş, bazı deneklerin de birden fazla seçeneği işaretlemeleri yüzünden bazı sorular iptal edilmiştir. Bunların sayısı oldukça düşüktür. Araştırmanın evreni ve örnekleme ile ilgili sayısal bilgiler Tablo 1’de verilmiştir

Tablo 1 : Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Gruplar	Evren	Örnekleme	Araştırmaya Katılan	Değerlendirme Dışı	Değerlendirilmeye Alınan
Öğretmen	13	13	11	0	11
Çıracak Öğrenci	560	142	136	5	131
Usta	400	66	66	0	66
Toplam	973	221	213	5	208

Toplam 13 öğretmenden 11’i ankete katılabilmektedir. Diğer öğretmenlerin izinde olmaları sebebiyle anket uygulanamamıştır. Anket uygulanması gereken 142 öğrenciden 136’sına anket uygulanabilmiş, geriye kalan altı öğrenciye o gün okula gelmemeleri sebebiyle anket uygulanamamıştır. Beş anket de geçersiz sayılmıştır. 400 olduğunu tahmin ettiğimiz ustaların sadece 66’sına anket uygulanabilmiş, geçersiz olan anket yoktur.

4.4. Araştırma Verilerinin Çözümlemesi

Toplanan veriler öncelikle, SPSS Windows 6.0 adlı istatistik programında kullanılmak üzere bilgisayara işlenmiştir. Çözümleme ve yorumlamalar bu program yardımıyla yapılmıştır. Grupların çeşitli özellikleri (yaş, cinsiyet, öğrenim durumu vb.) frekans dağılımı ve yüzdeler üzerinden yorumlanmıştır. Her üç grubun ortak sorunların çözümlemesinde Görüşler arasında manidar farklılık olup olmadığını belirlemek için *ki-kare* (χ^2) çözümlemesi yapılmıştır. Manidarlık düzeyi olarak % 5 seçilmiştir. *Ki-kare* çözümlemesi genellikle grupların bir konu hakkında ortak görüşlerin değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Çözümleme sırasında cevapsız bırakılan, iptal edilen sorular değerlendirme dışı bırakılmış ve örnekleme dahil edilmemiştir.

5. Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

Bu bölümde, araştırmada ele alınan probleme yönelik sorulara verilen cevaplardan elde edilen veriler sayısallaştırılmış ve yorumlanmıştır. Bulgularla yorumların ele

alınışında, araştırmanın temel amacı doğrultusunda cevabı aranan soruların sırası izlenmiştir.

Tablo 2 : Çıracak Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler	f	%
1. Seçtiği Meslek		
Elektrik-Elektronik	20	15,3
Diş Protezciliği	20	15,3
Oto Tamirciliği	84	64,1
Cevap Yok / Fikri Yok	7	5,3
Toplam	131	100,0
2. Yaş		
12-13	2	1,5
14-15	23	17,6
16-17	61	46,6
18 ve daha yukarı	42	32,1
Cevap Yok / Fikri Yok	3	2,3
Toplam	131	100,0
3. Kaçınıcı Sınıfta Okuduğu		
1. sınıf		
2. sınıf	59	45,0
3. sınıf	39	29,8
4. sınıf	18	13,7
Cevap Yok / Fikri Yok	13	9,9
Toplam	131	100,0
4. Eğitim Durumu		
İlkokul Mezunu	58	44,3
Ortaokuldan Ayrılma	49	37,4
Ortaokul Mezunu	14	10,7
Liseden Ayrılma	8	6,1
Cevap Yok / Fikri Yok	2	1,5
Toplam	131	100,0
5. İlkokul Mezuniyet Derecesi		
Pekiyi	29	22,1
İyi	79	60,3
Orta	22	16,8
Cevap Yok / Fikri Yok	1	0,8
Toplam	131	100,0

Tablo 2 (Devam): Çırak Öğrencilerin Kişisel Özelliklerine Göre Dağılımı

6. Çıraklığı Seçme Sebebi		
Ailenin İsteği	2	1,5
Arkadaş Teşviki	1	0,8
Okumak İstememesi	18	13,7
Okul Başarısızlığı	17	13,0
Mesleği Sevmesi	47	35,9
Kısa Sürede Meslek Edinme	36	27,5
Aileye Katkı	5	3,8
Cevap Yok / Fikri Yok	5	3,8
Toplam	131	100,0
7. Aldığı Ücreti Ne Yapıyor?		
Ailesine Veriyor	79	60,3
Kendi Harcıyor	22	16,8
Biriktiriyor	20	15,3
Diğer	2	1,5
Cevap Yok / Fikri Yok	8	6,1
Toplam	131	100,0
8. Baba Mesleği		
Çalışmıyor	6	4,6
Serbest Çalışıyor	50	38,2
Memur	11	8,4
İşçi	15	11,5
Memur Emeklisi	6	4,6
İşçi Emeklisi	7	5,3
Baba Öldü	5	3,8
Cevap Yok / Fikri Yok	31	23,7
Toplam	131	100,0
9. Anne Mesleği		
Ev Hanımı	105	80,2
Serbest Çalışıyor	9	6,9
Memur	1	0,8
İşçi	3	2,3
Memur Emeklisi	4	3,1
İşçi Emeklisi	1	0,8
Anne Öldü	1	0,8
Cevap Yok / Fikri Yok	7	5,3
Toplam	131	100,0
10. Ailenin Ekonomik Durumu		
Çok Fakir	1	0,8
Fakir	9	6,9
Orta Halli	113	86,3
Zengin	7	5,3
Diğer	1	0,8
Toplam	131	100,0

5.1. Grupların Kişisel Özellikleri

Araştırmada kaynak olarak ele alınan grupların kişisel özellikleri şöyle özetlenebilir.

5.1.1.Çıracak Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Bu başlık altında çıracak öğrencilerin ve ailelerinin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumları hakkında toplanmış olan veriler yer almaktadır.

1. Meslek Durumu

Bu sonuçlara göre; çıracak öğrencilerin % 64.1'nin oto tamirciliğini tercih ettiklerini, Elektrik-Elektronik ve Diş Protezciliği mesleğini eşit düzeyde (% 15.3) seçtiklerini görüyoruz. Sorumuza % 5.3'ü ise cevap vermemiştir. Araştırma esnasında da gözlemlediğimiz gibi örneklemin % 5.3'ü çalıştıkları mesleği değiştirmek temayülünde olduklarından bu soruyu cevapsız bırakmışlardır. Zira bu tür mesleklerde çıracak öğrencilerin yatay hareketlilik temayülleri oldukça yaygındır. Görüldüğü gibi çıracak öğrenciler arasında en yaygın meslek oto tamirciliğidir.

2. Yaş Durumu

Araştırmaya katılan çıracak öğrencilerin % 46.6'sının 16-17 yaşlarında, % 32.1'inin 18 ve daha yukarı yaşlarda, % 17.6'sı 14-15 yaşlarında, % 1.5'i de 12-13 yaşlarında olup, % 2.3'ünün de bu soruyu cevaplandırmadığı görülmüştür. Bunun iki anlamı vardır. Birinci anlamı, Bostancı Ç.E.M.'e devam eden öğrencilerin çoğunluğu yani % 78.7'si, 15 yaşın üzerindeki çıracak öğrencilerden oluşmaktadır. İkinci anlamı; Bostancı Ç.E.M.'e devam eden öğrencilerin çoğunluğunun çıracaklık eğitiminin önemini anlayacak yaştadırlar. Bu iki anlamın doğruluğunu sorduğumuz bir soruya aldığımız cevap da pekiştirmektedir. (Burada bir hususun açıklanmasında fayda vardır: Temel kavramlar bölümünde çıracak öğrencilerin 19 yaşından küçük olmalarını içeren ifade ile çelişen bir durum var gibi görünmektedir. Bu durum 19 yaşından gün almış olanların yeni kayıt yaptıramayacakları anlamına gelmektedir. Devam eden öğrenciler 19 yaşından gün alsalar bile zaten uygulamada kayıtları silinmemektedir. Onun için araştırma kapsamına alınmıştır. Zira bu durum 4306 ve 4702 sayılı yasalarla da yeniden düzenlenmiş ve 19 yaşından büyük olanlara da çıracaklık eğitim hakkı tanınmıştır).

3. Kaçınıcı Sınıfta Olduğu

Çıracak öğrencilerin % 45'i birinci sınıf, % 29.8'i ikinci sınıf, % 13.7'si üçüncü sınıf, % 9.9'u dördüncü sınıf öğrencisidir. % 1.5'i de bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Öğrencilerin yoğunluğu (% 74.8) birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Yukarıdaki oran, evrenin örnekleme açısından da anlamlıdır.

4. Eğitim Durumu

Öğrencilerin % 44.3'ü ilkokul mezunu, % 37.4'ü ortaokuldan ayrılmıştır. İlkokuldan sonra ortaokula devam edip daha sonra ayrılarak bir işte çalışmaya başlamış olanların, örneklemin % 37.4'ü teşkil etmesi dikkat çekicidir.

5. İlkokul Mezuniyet Derecesi

Yukarıdaki verilere göre, deneklerin % 60.3'ü iyi derece ile, % 22.1'i pekiyi derece ile, % 16.8'i orta derece ile ilkokulu bitirmişlerdir. Örneklemin çoğunluğu iyi ve pekiyi derece ile ilkokulu bitirdiklerine göre, bir önceki çözümlene göz önünde bulundurulursa ilkokuldan sonra okumama ve ortaokuldan ayrılma sebebi okuldaki başarısızlık değildir. Belki ilgisizlik ve ekonomik nedenler olabilir.

6. Çıracılığı Seçme Sebebi

Örneklemin, % 35,9'u mesleği sevdiği için, % 27.5'i kısa sürede meslek edinmek için, % 13,7'si okumak istemediği için, % 13'ü okul başarısızlığından ötürü, % 5'i de ailesine katkı için çıracılığı seçtiklerini ifade etmişlerdir. Deneklerimizin % 78.7'sinin 15 yaşın üzerinde olduğunu düşündüğümüzde, % 49.6'sının mesleği sevmek ve meslek edinmek doğrultusunda cevap vermeleri yaptıkları işin bilincinde olduklarını gösteriyor. Ayrıca sadece % 5'inin ailesine katkıyı ön planda tutmaları dikkate değer bir husustur.

7. Aldığı Ücreti Nasıl Harcıyor?

Çıracılığı seçmelerinde ailesine katkıyı düşünenlerin oranı % 5 olduğu halde, aldığı ücreti ailesine verenlerin oranı % 60.3'tür. Bu da ailelerin çocukların aldığı ücrete ihtiyaç içinde olduklarını gösterir. Çıracak öğrencilerin % 16,8'i aldığı ücreti kendisi harcıyor, % 15.3'ü biriktiriyor, % 6.1'i de bu konuda bilgi vermek istemiyor.

8. Babanın Meslek Durumu

Örneklemin grubumuzun babalarının % 38.2'si serbest çalışıyor, % 11.5'i işçi, % 8.4'ü memur, % 5.3'ü işçi emeklisi, % 4.6'sı memur emeklisidir. % 3.8'inin babası ölmüş, % 4.6'sı çalışmıyor, % 23.7'si de sorumuzun dışındaki bir işle meşgul olmaktadır. Burada da görüldüğü gibi, her ne kadar çıracak öğrencilerin babalarının % 38.2'i serbest çalışıyor iseler de diğer mesleklere de bir dağılım söz konusudur.

9. Annenin Meslek Durumu

Çıracak öğrencilerin annelerinin % 80.2'si ev hanımıdır, % 6.9'u serbest bir işte çalışıyor, % 0.8'i memur, % 2.3'ü işçi, % 3.1'i memur emeklisi, % 0.8'i işçi emeklisi, % 0.8'inin annesi ölmüş, % 5.3'ü de sorumuza cevap vermemiştir. Örneklem grubumuzun annelerinin % 80.2'si ev hanımı olup aileye dışardan bir ekonomik katkı sağlamamaktadırlar.

10. Ailenin Ekonomik Durumu

Çıracak öğrenciler ekonomik açıdan ailelerini % 86.3 nispetinde orta halli olarak görmektedirler. % 6.9 fakir, % 5.3'ü zengin, % 0.8'i ise diğer şekilde cevaplandırmışlardır Çıracak öğrencilerin % 5.3'ü de kendilerini zengin olarak gördüklerine göre (% 86.3 + % 5.3) örneklem grubumuzun % 91.6'sı fakir değildir. Bu sonuç daha önce yapılmış olan (Taşpınar, 1992: 116) çalışmalarla örtüşmemektedir. Çıracaklığı seçme sebebi olarak % 5 nispeti ile bu verileri karşılaştırdığımızda paralellik arz etmektedir.

5.1.2. Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri:

Bu başlık altında Bostancı Ç.E.M.'inin öğretmenlerinin ve idarecilerinin kişisel bilgileri verilecektir.

1. Yaş Durumu

Öğretmenlerin % 54.5'i 20-30 yaş arası, % 36.4'ü 31-40 yaş arası, % 9.1'i ise 41-50 yaş arasıdır. Bostancı Ç.E.M.'inin öğretmenleri oldukça genç bir ekiptir.

2. Eğitim Durumu

Öğretmenlerin % 36'sı Meslek Yüksek Okulu mezunu, % 27.3'ü Teknik Eğitim Fakültesi mezunu, % 18.2'si tekniker okulu mezunu, % 9.1'i ise meslek lisesi mezunu iken % 9.1 ise diğer-başka bir okul mezunudur.

3. Öğretmenlerin Meslek Tecrübeleri

Görüldüğü gibi örneklem grubunun % 45.2'si 6-9 yıllık, % 36.4'ü 2-5 yıllık, % 18.2'si 10-15 yıllık tecrübeye sahip öğretmendir. Bu durum öğretmenlerin yaş grupları dikkate alındığında doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

4. Öğretmenlerin Yöneticilik Görev Durumu

Öğretmenlerin % 72.7'sinin idarecilik ve koordinatör öğretmenlik görevi vardır, % 27.3'ünün ise yoktur. Öğretmen evreninin 13 kişi olduğunu düşündüğümüzde ida-

reci ve koordinatör öğretmenlerin sayısının 8-9 civarında olması ve iş yerlerinin de dağınık durumda olması işyeri-okul arası koordinasyonun yetersizliğine bir işaret olabilir.

Tablo 3 : Öğretmenlerin Kişisel Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler	f	%
1. Yaş Durumu		
20-30	6	54,5
31-40	4	36,4
41-50	1	9,1
Toplam	11	100,0
2. Eğitim Durumu		
Meslek Lisesi Mezunu	1	9,1
Meslek Yüksek Okulu Mezunu	4	36,4
Tekniker Okulu Mezunu	2	18,2
Teknik Eğitim Fakültesi Mezunu	3	27,3
Diğer	1	9,1
Toplam	11	100,0
3. Meslek Kıdemi		
2-5 Yıl	4	36,4
6-9 Yıl	5	45,2
10-15 Yıl	2	18,2
Toplam	11	100,0
4. Yöneticilik (Koordinatörlük) Görevi Var mı?		
Evet	8	72,7
Hayır	3	27,3
Toplam	11	100,0
4. Yöneticilik (Koordinatörlük) Görevi Var mı?		
Evet	8	72,7
Hayır	3	27,3
Toplam	11	100,0

5.1.3. Ustaların Kişisel Özellikleri

Bu başlık altında da Bostancı Ç.E.M.'e çırak gönderen ustaların kişisel bilgileri üzerinde durulacaktır

Tablo 4 : Ustaların Kişisel Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler	f	%
1. Meslek		
Elektronik-Elektrik	14	21,2
Diş Protezciliği	10	15,2
Oto Tamirciliği	42	63,6
Toplam	66	100,0
2. Yaş Grubu		
21-30	7	10,6
31-40	41	62,1
41-50	14	21,2
51 ve daha yukarı	4	6,1
Toplam	66	100,0
3. Eğitim Durumu		
Okur-yazar	1	1,5
İlkokul Terk	1	1,5
İlkokul Mezunu	29	43,9
Ortaokul Terk	16	24,2
Ortaokul Mezunu	12	18,2
Lise Terk	2	3,0
Lise Mezunu	5	7,6
Toplam	66	100,0
4. Kaç Yıldır Usta		
4 yıldan az	3	4,5
5-9 yıl	9	13,6
10-14 yıl	26	39,4
15-19 yıl	13	19,7
20 yıl ve daha fazla	15	22,7
Toplam	66	100,0
5. İşin Sahibi mi?		
Evet	56	84,9
Hayır	10	15,1
Toplam	66	100,0
6. Ustalık Belgesi Var mı?		
Evet	45	68,2
Hayır	21	31,8
Toplam	66	100,0
7. Usta Öğreticilik Belgesi Var mı?		
Evet	24	36,4
Hayır	42	63,6
Toplam	66	100,0

1. Meslek Durumu

Görüldüğü gibi, örneklem grubuna dahil olan ustaların, % 63.6'sı oto tamirciliği, % 21.2'si elektrik-elektronik, % 15.2'si de diş protezciliği mesleğine mensuptur. Örneklem % 63.6'sı nispetinde oto tamirciliği mesleği, çırak öğrencilerin örnekleminde yer alan oto tamirciliği nispeti olan %64.1'e uygunluk arz etmektedir.

2. Yaş Durumu

Tabloda da görüldüğü gibi, ustaların % 62.1'i 31-40 yaş arası, % 21.2'si 41-50 yaş arası, % 10.6'sı 21-30 yaş arası, % 6.1 ise 51 yaş ve yukarısı şeklinde bir dağılımı söz konusudur. Ustaların yoğunluk noktası 31-40 yaş arası olması, mesleğin olgunluk yaşında olan bir kesimin kontrolünde olabileceğini gösteriyor. Buradan çırakların da olgunluk yaşında olan insanların gözetiminde olduğunu anlıyoruz.

3. Eğitim Durumu

Tabloda da görüldüğü gibi örneklem grubunun, % 43.9'u ilkokul mezunu, % 24.2'si ortaokuldan ayrılma, % 18.2'si ortaokul mezunu, % 7.6'sı lise mezunu, % 3.0'ı liseden ayrılma, % 1.5 ilkokuldan ayrılma, % 1.5'i de okur yazardır. Grubun büyük çoğunluğu (% 43.9 + % 24.2) ilkokul mezunudur. Bu da adı geçen meslekleri icra edenlerin genelde ilkokul mezunlarından oluştuğunu anlatmaktadır.

4. Ustaların Meslek Tecrübeleri

Ustaların kalfalık hariç % 39.4'ünün meslek deneyimi 10-14 yıl, % 22.7'sinin 20 yıldan fazla, % 19.7'sinin 15-19 yıl, % 13.6'sının 5-9 yıl, % 4.5'inin de 4 yıldan az ustalık tecrübeleri vardır. Ustaların büyük çoğunluğu (% 81.8) on yılın üzerinde bir ustalık tecrübesine sahiptir.

5. İşin-İşletmenin Sahibi Olma Durumu

Görüldüğü gibi işin % 84.9 nispetinde ustaların kendilerine ait olduğunu görüyoruz. Bu da (özellikle oto tamirciliği ve elektrik-elektronik) mesleğinde ustaların büyük bir oranda kendi dükkanını açabildiğini gösteriyor. Sadece ustaların % 15.1'inin başkasının yanında çalıştığını görüyoruz.

6. Ustaların Ustalık Belgesine Sahip Olma Durumu

Ustaların % 68.2'inin ustalık belgesi vardır. % 31.8'inin ustalık belgesi yoktur.

7. Usta Öğreticilik Belgesine Sahip Olma Durumu

Ustaların, % 63.6'sının usta öğreticilik belgesi yoktur. Sadece % 36.4'ünün usta

öğreticilik belgesi vardır. Dükkan açabilmek için ustalık belgesinin yanında çırak çalıştırabilmek için de usta öğreticilik belgesinin şart olmasına rağmen uygulamada bunun gerçekleşmediğini görmekteyiz.

5.2. Grupların Görüşleri

Bu bölümde grupların çeşitli konularda görüş, kanaat ve davranışlarına yer verilecektir. Bunlar sırasıyla, çırak öğrencilerin çalışma şartları, çırakların ücretleri, çırakların sömürülmesi, teorik ve pratik eğitim ilişkisi, grupların Ç.E.M. hakkında görüşleri, çırak öğrencilerin idareci ve öğretmenlerle ilişkileri, çırakların ustalarla ilişkileri ve Ç.E.M.-İşyeri-Aile ilişkileridir.

5.2.1. Grupların, Çırak Öğrencilerin Çalışma Şartlarına İlişkin Görüşleri

Çırak öğrencilerin gelişme çağında olduklarını düşündüğümüzde çalışma şartlarının önemi ortaya çıkmaktadır.

1. Çırakların Çalışma Süreleri

Öğrencilerin % 68.7'si, öğretmenlerin % 72'si , ustaların da % 86.4'ü çırakların çalışma sürelerinin uzun olduğu kanaatinde birleşmektedirler. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonuç, daha önce Malatya ve Elazığ'da yapılmış olan (Taşpınar, 1992) çalışma sonuçları ile çelişirken, İstanbul'da yapılan (MEB, 1996) araştırma ile örtüşmektedir. Çırakların normalden uzun çalıştıkları bütün gruplarca kabul edilmektedir. Ancak; 3308 sayılı yasa'ya bağlı olarak çıkartılan yönetmeliğe göre 13 yaşını doldurmuş çocukların en fazla 7,5 saat çalıştırılabileceği hükümlerine uyulmadığı görülmektedir.

Tablo 5 : Örneklem gruplarının, çırakların çalışma süresi hakkında görüşlerinin dağılımı

Çalışma Süresi Uzunudur	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	90	68,7	8	72,0	57	86,4
Biraz Katılıyorum	12	9,2	2	18,2	6	9,1
Katılmıyorum	19	14,5	-	-	3	4,5
Cevap Yok / Fikri Yok	10	7,6	1	9,1	-	-
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 8.83$ s.d = 6 p > 0.05 k = 0.20

2. İşyerinin Sağlık ve İş Güvenliği

Ustaların % 74.2'si işyerlerinin sağlık ve güvenlik şartlarına tamamıyla uygun olduğunu, % 16.7'sinin de biraz uygun olduğunu ifade ederlerken, öğretmenlerin (% 72.7 ve % 18.2) bunun tamamen aksini söylediklerini görüyoruz. Öğrencilerin ise % 48.9'u şartların tamamıyla uygunluğunu söylerken, % 17.6'sı da biraz uygunluğunu söylemektedirler. Grupların görüşleri arasında yapılan χ^2 çözümlemesinde anlamlı farklılık belirlenmiştir. Usta ve öğretmenlerin aksi istikamette görüş bildirmelerinin temel sebebi sağlık ve güvenlik şartlarına yaklaşımlarından kaynaklanabilir. Burada öğrenci görüşlerinin gerçeği daha iyi yansıttığı kanaati ağır basmaktadır. Buna göre işyerleri sağlık ve güvenliği açısından uygundur hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 6 : Örneklem gruplarının, işyerlerinin sağlık ve iş güvenliği hakkında görüşlerinin dağılımı

İşyerlerinde Sağlık ve İş Güvenliği Var	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	64	48,9	1	9,1	49	74,2
Biraz Katılıyorum	23	17,6	2	18,2	11	16,7
Katılmıyorum	30	22,9	8	72,7	6	9,1
Cevap Yok / Fikri Yok	14	10,7	-	-	-	-
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 8.83$

s.d = 6

p > 0.05

k = 0.20

3. Çırakların Aldıkları Ücretler

Çırakların aldığı ücreti ustalar % 68.2 nispetinde yeterli bulmaktadırlar, öğretmenler ise tamamen bunun aksini (% 72.7) ifade etmektedirler. Öğrenciler de % 43.5'lik bir oran ile öğretmenlerin görüşüne katılmaktadırlar. Ancak öğrencilerin % 26.7'si aldıkları ücreti yeterli bulurken, % 27.5'i de biraz yeterli bulmaktadırlar. Burada da yine usta ve öğretmen görüşlerinin farklılığı kanaatimizce emeğe yaklaşım farklarından kaynaklanmaktadır. Yine öğrenci görüşleri ortalama bir durumu yansıtmaktadır. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de gruplar arasında manidar bir farklılık gözlemlenmektedir. Yani ücret yeterlidir hipotezi reddedilmektedir.

Tablo 7: Örneklem gruplarının, çırakların aldıkları ücretler konusundaki görüşlerin dağılımı

Aldığı Ücret Yeterlidir	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	35	26,7	-	-	45	68,2
Biraz Katılıyorum	36	27,5	2	18,2	6	9,1
Katılmıyorum	57	43,5	8	72,7	13	19,7
Cevap Yok / Fikri Yok	3	2,3	1	9,1	2	3,0
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 8.83$ s.d = 6 p > 0.05 k = 0.20

4. Çırak Öğrencilerin İstismarı-Sömürülmesi Durumu

Örneklem gruplarından öğretmenler, % 54.5 nispetinde çırakların emeğinin sömürüldüğü görüşündedirler. Ustalar ise % 63.6 nispetinde tamamen bu görüşün zıddını savunarak çırakların emeğinin sömürülmesinin düşünülemeyeceğini ifade etmektedirler. Araştırmamız esnasında da bu görüşün paralelinde izlenimler edinilmiştir. Ancak ustaların % 19.7'si çırakların emeğinin sömürüldüğü görüşüne katılırken, % 16.7'si de bu görüşe biraz katılmaktadırlar. Bu da gösteriyor ki, çırakların emeği kısmen sömürülüyor demektir. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de bu farklılık görülmüştür.

Tablo 8 : Örneklem gruplarının çırak öğrencilerin sömürülmesi hakkındaki görüşlerinin dağılımı

Çırakların Emeği Sömürülüyor	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum			6	54,5	13	19,7
Biraz Katılıyorum			1	9,1	11	16,7
Katılmıyorum			2	18,2	42	63,6
Cevap Yok / Fikri Yok			2	18,2	-	-
Toplam			11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 8.83$ s.d = 6 p > 0.05 k = 0.20

5. Teorik ve Pratik Eğitim İlişkisi

Örneklem grubundan öğrencilerin % 62.6'sı tamamen, % 23.7'si de biraz, ÇEM'de öğrendikleri teorik bilgileri işyerinde uygulayabildiklerini ifade etmektedirler. Öğ-

retmenlerin ise % 27.3'ü uygulanıyor, % 45.5'i de biraz uygulanıyor görüşündedirler. Ustalar da % 10.6 nispetinde uygulanıyor derken % 42.4'ü de biraz uygulanıyor görüşündedirler. Öğretmen ve ustaların genel kanaati biraz uygulanıyor doğrultusundadır. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de gruplar arası görüş farklılığı anlamlı bulunmuştur ve teorik bilgiler işyerinde uygulanıyor hipotezi reddedilmiştir. Ancak öğrencilerin büyük çoğunluğunun teorik bilgilerin işyerinde uygulanıyor görüşünde olması, içinde buldukları okul ve iş ortamından memnuniyetleri ile izah edilebilir. Bu sonuç daha önce İstanbul'da yapılan (MEB, 1996) çalışmada çıkan sonuç ile paralellik arz etmektedir.

Tablo 9 : Örneklem gruplarının Ç.E.M'de öğrenilen teorik bilgilerin işyerlerinde uygulayıp uygulayamadıkları hakkındaki görüşlerinin dağılımı

Teorik Bilgiler İşyerinde Uygulanıyor	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	82	62,6	3	27,3	7	10,6
Biraz Katılıyorum	31	23,7	5	45,5	28	42,4
Katılmıyorum	13	9,9	3	27,3	28	42,4
Cevap Yok / Fikri Yok	5	3,8	-	-	3	4,5
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 205,45$

s.d = 6

p > 0.05

k = 0.70

5.2.2. Grupların Ç.E.M. Hakkında Görüşleri

Ç.E.M.'leri, örgün eğitimden kopmuş olan gençleri, bir bakıma yeniden örgün eğitime katma faaliyeti olarak düşünebiliriz. Bu faaliyetler ile direkt ilgili olan örneklem gruplarının bu konudaki görüşleri oldukça önemlidir.

1. Grupların Ç.E.M.'in Gerekliliği Hakkındaki Görüşleri

Örneklem gruplarından öğrenciler % 89.3 , ustalar % 89.4 , öğretmenler de % 72.7 nispetinde ÇEM'leri gerekli görüyorlar. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de bu konuda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu duruma göre ÇEM'ler gerekli eğitim kurumlarıdır. Araştırma esnasındaki gözlemlerimiz de bu istikamettedir

2. Ç.E.M.'in Öğrencilerin Geleceğe Yönelik Beklentilerine Cevap Verme Durumu

Örneklem gruplarından öğrencilerin % 77.9'u ÇEM'in geleceğe yönelik beklentile-

rine cevap vereceği görüşünde olduğunu, % 10.7'sinin de bu görüşe biraz katıldığını görüyoruz. Ustaların da % 54.5'inin görüşü de öğrencilerin görüşü istikametindedir. Ustaların % 16.7'si de bu görüşe biraz katılırken, öğretmen grubunun sadece % 18.2'si bu görüşe katılmaktadır. Öğretmenlerin % 63.6'sı da biraz katıldığını ifade etmektedir. Öğretmenlerin % 18.2'si ile ustaların % 15.2'si ÇEM'in geleceğe yönelik beklentilere cevap veremeyeceği görüşündedir. Yapılan X^2 çözümlerinde de gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu anlaşılmıştır. Bu fark yine belirgin olarak öğretmenlerin, ÇEM'in beklentilere cevap verir hipotezine gönülsüzce "Biraz katılıyorum" demelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda öğrenci ve ustalar çoğunlukla ÇEM'e umutlu bakarken, öğretmenlerin karamsar bir tutum sergilemeleri düşündürücüdür.

Tablo 10 : Örneklem gruplarının Ç. E. M.'in gerekliliği ile ilgili görüşlerinin dağılımı

ÇEM'ler Gereklidir	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	117	89,3	8	72,7	59	89,4
Biraz Katılıyorum	5	3,8	1	9,1	2	3,0
Katılmıyorum	4	3,1	1	9,1	2	3,0
Cevap Yok / Fikri Yok	5	3,9	1	9,1	3	4,5
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$x^2 = 0,35$ s.d = 6 p > 0,05 k = 0,04

Tablo 11 : Örneklem gruplarının öğrencilerin geleceği açısından Ç.E.M. hakkındaki görüşlerinin dağılımı

ÇEM Geleceğe Yönelik Beklentilere Cevap Verir	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	102	77,9	2	18,2	36	54,5
Biraz Katılıyorum	14	10,7	7	63,6	11	16,7
Katılmıyorum	6	4,6	2	18,2	10	15,2
Cevap Yok / Fikri Yok	9	6,9	-	-	9	13,6
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$x^2 = 28,73$ s.d = 6 p < 0,05 k = 0,34

5.2.3. Çırakların Ustalarla İlişkileri Hususunda Grupların Görüşleri

Çırakların haftanın beş gününü iş yerinde bir gününü de Ç.E.M.'de geçirdiklerini biliyoruz. Çırağın haftanın beş gününü usta ve arkadaşları ile geçirdiğine göre, iş-yeri onun eğitim yuvası demektir. Bu açıdan da çırakların usta ile ilişkileri de o derece önemlidir.

1. İşyerinde Ustaların Davranışları

Örneklem gruplarından, ustalar % 86.4 nispetinde çıraklarına iyi davrandıklarını ifade ederlerken, öğrenciler de % 64.9 nispetinde ustalarının kendilerine iyi davrandıklarını söylemektedirler. Öğretmenler ise % 45.5 nispetinde ustaların çıraklara iyi davranmadıkları görüşündedirler. Ustaların % 13.6'sı, öğrencilerin % 26.9'u ve öğretmenlerin de %45.5'i biraz iyi davrandıkları görüşündedir. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu anlaşılmaktadır. Bu fark da öğretmen görüşlerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 12 : Örneklem gruplarının ustaların çıraklara davranışları konusundaki görüşlerinin dağılımı

Ustalar İyi Davranırlar	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	f	%	f	%
Katılıyorum	85	64,9	1	9,1	57	8,4
Biraz Katılıyorum	34	26,9	5	45,5	9	13,6
Katılmıyorum	9	6,9	5	45,5	-	-
Cevap Yok / Fikri Yok	3	2,3	-	-	-	-
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 35,57$ s . d = 6 p < 0,05 k = 0,38

2. Çıraklar Ustalarını Bir Eğitimci Olarak Görüyorlar mı?

Görüldüğü gibi ustalar kendilerini % 92.4 nispetinde bir eğitimci (ve anne-baba) olarak görürken, öğrencilerin % 58'i de aynı görüşe katılmaktadır. Öğretmenlerin sadece % 27'si bu görüşü paylaşmaktadır. Yapılan χ^2 çözümlemesinde gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Ancak öğretmenlerin % 45.5'i, öğrencilerin % 17.6'sı, ustaların da % 4.5'i bu görüşe biraz katıldıklarını ifade ederlerken, öğretmenlerin % 27.3'ü, öğrencilerin de % 16'sı tamamen aksi yönde görüşe sa-

hiptir. Bu duruma göre her ne kadar ustaların bir eğitimci oldukları hipotezi reddedilmiş olsa da, ustaların bir eğitimci gibi görüldüğüne dair görüş oranı da küçümsenmemelidir.

Öğretmenlerin gözlem ve görüşlerine göre, ustaların davranışları % 72.7 nispetinde öğrencilere yansımaktadır. Yani öğrenciler ustalarını örnek almaktadırlar. Öğretmenlerin % 18.2'si de bu görüşe biraz katıldıklarını ifade etmektedirler. Sadece % 9.1'i ise bu konuda bir fikrinin olmadığını beyan etmişlerdir.

Tablo 13 : Örneklem grupların, çırak öğrencilerin ustalarını bir eğitimci gibi görüp-görmeme konusundaki görüşlerin dağılımı

Ustalar Bir Eğitimci Gibidirler	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	F	%	f	%
Katılıyorum	76	58,0	3	27,3	61	92,4
Biraz Katılıyorum	23	17,6	5	45,5	3	4,5
Katılmıyorum	21	16,0	3	27,3	-	-
Cevap Yok / Fikri Yok	11	8,4	-	-	2	30
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$$x^2 = 30,05 \quad s. d = 6 \quad p < 0,05 \quad k = 0,35$$

5.2.4. Çırakların İdareci ve Öğretmenler ile İlgili Görüş ve Kanaatleri

Ç.E.M'ler her ne kadar yaygın eğitim kurumları olarak ifade edilse de, uygulamalar gösteriyor ki, Ç.E.M.'lerin örgün eğitim tarafı da oldukça belirgindir. Bizim gözlemlerimiz de bu istikamettir. Durum böyle olunca da idarecilerin ve öğretmenlerin davranışlarını da öğrenmek gerekir. Bu konuda öğrenci kanaatlerine başvurduk.

1. Ç.E.M.'de Öğretmen Davranışları

Tabloda da görüldüğü gibi, öğrencilerin % 70.2'si öğretmenleri sevecen bulmaktadırlar. % 19.1'i de biraz sevecen bulmaktadırlar. Bu iki oranın toplamı % 89.3 eder. Bu da öğrencilerin öğretmenlerine iyi bir not verdiklerini gösterir. Öğretmenleri sevecen bulmayan öğrencilerin oranı % 9.2'dir. Öğrencilerin % 1.5'i de bu soruya cevap vermemiştir.

Bir başka çözümlemede öğrenciler, idarecilerin davranışlarını da % 62.6 nispe-

tinde sevecen bulmaktadırlar. % 22.1'i de biraz sevecen bulmaktadırlar. İdareci davranışlarında da, öğretmen davranışlarında olduğu gibi, öğrenciler % 84.7 nispetinde iyi bir not vermişlerdir. İdarecileri sevecen bulmayanların oranı % 11.5'tir. % 2.3'ü fikir beyan etmemiş, % 1.5'i de cevap vermemiştir.

Tablo 14 : Öğrencilerin, öğretmen davranışları (sevgi, hoşgörü, güler yüz) hakkındaki görüşlerinin dağılımı

Öğretmenler, Güler yüzlü ve Hoşgörülüdür	f	%
Katılıyorum	92	70.2
Biraz Katılıyorum	25	19.1
Katılmıyorum	12	9.2
Cevap Yok / Fikri Yok	2	1.5
TOPLAM	131	100

5.2.5. Ç.E.M., İşyeri ve Veli İlişkisi

Bu bölümde Ç.E.M. ile işyeri münasebetleri ve çıracak öğrencilerin velilerinin Ç.E.M. ve işyeri ilişkileri üzerinde duracağız. Çıracak öğrenciler eğitim döneminde olan gençlerden-çocuklardan oluşmaktadır. Eğitim çağındaki bu gençler içinde bulunmuş oldukları şartlar gereği velileri, işyeri ve Ç.E.M. arasındaki bir koordinasyon ile eğitilmelidirler. Böyle bir koordinasyonun olup olmadığını öğrenmek istedik ve konu ile ilgili olarak örneklem gruplarımıza sorular yönelttik, cevaplar aldık.

1. Ç.E.M. ile İşyeri Arasındaki Koordinasyon Durumu

Örneklem gruplarından öğrenciler % 54.2 oranında, ustalar %39.4 oranında, öğretmenler ise % 27.3 oranında ÇEM ile işyeri koordinasyonunun yeterli olduğu görüşündedirler. Öğretmenler % 27.3 nispetinde koordinasyonun biraz yeterli olduğunu kabul ederken, ustalar % 39.4, öğretmenlerin % 36.4, öğrenciler de % 13 nispetinde koordinasyonun yetersiz olduğunu belirtmektedirler. Öğrencilerin % 19.8'inin de bu konuda fikri yok yada cevap vermek istememişlerdir. Yapılan χ^2 çözümlemesinde grupların arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu durumda hipotezimiz reddedilmektedir. Ancak koordinasyonun bozuk ve eksik olduğunu söylemekle birlikte tamamen kopuk ve işlemez olduğunu da söyleyemeyiz.

Tablo 15 : Örneklem gruplarının Ç.E.M. ile işyeri arasındaki koordinasyonun yeterliliği hakkındaki görüşlerin dağılımı

ÇEM ile İşyeri Koordinasyonu Yeterlidir	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	F	%	f	%
Katılıyorum	71	54,2	3	27,3	26	39,4
Biraz Katılıyorum	17	13,0	3	27,3	11	16,7
Katılmıyorum	17	13,0	4	36,4	26	39,4
Cevap Yok / Fikri Yok	26	19,8	1	9,1	3	4,5
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 22,07$ s . d = 6 p < 0.05 k = 0.31

2. Öğrenci Velilerinin Ç.E.M. 'de ve işyerinde Çocuklarıyla İlgilenme Durumu

Örneklem gruplarından, öğretmenler % 63.6, ustalar % 53.0 nispetinde velilerin çocukları ile ilgilenmedikleri görüşüne sahiptirler. Öğrencilerin % 32.8'i de ailelerinin kendileri ile işyerlerinde ilgilenmediklerini söylemektedirler. Buna karşılık öğrencilerin % 33.6'sı velilerinin kendileri ile ilgilendiklerini, ustaların % 22.7'sinde ve öğretmenlerin % 9.1'inde velilerin çocukları ile ilgilendikleri görüşü hakimdir. Yine ustaların % 24.2'si, öğretmenlerin % 18.2'si, öğrencilerin de % 14.5'i bu görüşe biraz katıldıklarını ifade etmektedir. Öğrencilerin % 19.1'inin de bu konuda ya fikirleri yoktur yada cevap vermek istememektedir. Yapılan χ^2 çözümlemesinde grupların arasında anlamlı bir farkın olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu fark büyük çapta öğretmen görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda velilerin çocukları ile çok iyi ilgilenmediğini söylerken, hiç ilgilenmiyorlar da diyemeyiz.

Tablo 16 : Örneklem gruplarının velilerin çocukları ile ilgili görüşlerin dağılımı

Veliler Çocuklarıyla İlgileniyor	Öğrenci		Öğretmen		Usta	
	f	%	F	%	f	%
Katılıyorum	44	33,6	1	9,1	15	22,7
Biraz Katılıyorum	19	14,5	2	18,2	16	24,2
Katılmıyorum	43	32,8	7	63,6	35	53,0
Cevap Yok / Fikri Yok	25	19,1	1	9,1	-	-
Toplam	131	100,0	11	100,0	66	100,0

$\chi^2 = 20,58$ s . d = 6 p < 0.05 k = 0.30

3. Ustaların Koordinatör Öğretmenleri İşyerlerinde İstememe Durumu

Görüldüğü gibi öğrencilerin % 38.9'u, öğretmenlerin % 36.4'ü, ustaların koordinatör öğretmenleri istemediği görüşüne katılmamaktadır. Öğrencilerin % 19.1'i, öğretmenlerin de % 9.1'i tamamen aksi istikamette görüş beyan etmektedir. Ayrıca öğretmenlerin % 45.5'i, öğrencilerin de % 14.5'i ustaların koordinatör öğretmenleri istemezler görüşüne biraz katılmaktadır. Öğrencilerin % 27.5'i de bu konuda fikir beyan etmemektedirler. Yapılan χ^2 çözümlemesinde de grupların arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Yani hipotezimiz kabul edilmektedir.

Tablo 17 : Ustaların koordinatör öğretmenlerden rahatsız olduğu konusundaki öğrenci ve öğretmen görüşlerinin dağılımı

Ustalar Koordinatör Öğretmenleri İstemezler	Öğrenci		Öğretmen	
	f	%	F	%
Katılıyorum	25	19,1	1	9,1
Biraz Katılıyorum	19	14,5	5	45,5
Katılmıyorum	51	38,9	4	36,4
Cevap Yok / Fikri Yok	36	27,5	1	9,1
Toplam	131	100,0	11	100,0

$\chi^2 = 4,92$ s . d = 6 p > 0.05 k = 0.18

6. Araştırmanın Sonuçları ve Öneriler

Bu bölümde, bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar belirtilmiş ve problemin çözümüne yönelik önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuç

Araştırma bulgularının ışığında, genel olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- a- Çıracak öğrenciler meslek seçiminde genel olarak oto tamirciliğini seçmişlerdir.
- b- ÇEM'e devam eden çıracak öğrencilerin büyük çoğunluğu 15 yaşın üzerinde ve ilkokul mezunlardır. Çıracakların ilkokulu bitirme derecelerine baktığımızda, ilkokuldan sonra okumamalarının sebebi başarısızlık değil, ilgisizlik ve ekonomiktir.
- c- Öğrencilerin, genel olarak ailelerinin eğitimi ilkokul düzeyinde, annelerin büyük çoğunlukla ev hanımı, babalarının mesleği ise yoğunluklu olarak serbest meslektir. Hane halkı sayısı bakımından çoğunlukla 4-5 kişilik ailelerden oluşmakta olup, ekonomik

olarak orta halli ve oturdukları evler de yarısından daha fazlasının kendi evleridir.

d- Öğretmen kadrosu genç ve orta düzeyde meslek tecrübesine sahip olup % 50'ye yakını ek iş yapmaktadır.

e- Çırak öğrencilerde olduğu gibi ustaların da büyük çoğunluğu ilkokul mezunu, orta düzeyde meslek tecrübesine sahip, 31-40 yaşları arasında ve kendi işini kurmuş oto tamircilerinden oluşmaktadır.

f- Ustaların büyük çoğunluğunun ustalık belgesi var, ancak tersine olarak büyük çoğunluğunun da usta öğreticilik belgesi yok. Yalnız büyük çoğunluğu ustalık ve usta öğreticilik belgesinin gerekliliğine inanmaktadırlar.

g- Çırak öğrencilerin iş sağlığı ve iş güvenliği açısından yeterli bilince sahip olmadıkları görülmüştür. İşyerleri de iş sağlığı ve iş güvenliği açısından yeterli değildir. Çıraklar bir günde normalden çok uzun bir süre çalışmaktadırlar.

h- Çırakların aldıkları ücretler yasal koşullara uygun olmakla birlikte günümüz şartlarına uygun olmadığından, ücret konusu bir problem olup, sık sık işyeri ve meslek değiştirme sebebidir. Ancak çırakların emeğinin sömürülmediği de görülmüştür.

i- ÇEM'lerde verilen teorik bilgiler işyerlerinde kısmen uygulanabilmektedir.

j- Bütün gruplarca ÇEM'lerin gerekliliğine inanılmıştır. Ustalar çıraklarını ÇEM'e isteyerek gönderdikleri gibi öğrenciler de isteyerek gelmektedirler. Ancak aksaklıklar ümit kırıcı bir faktör olmaktadır.

k- Öğrenciler ve ustalar, ÇEM'in öğrencilerin geleceğe yönelik beklentilere cevap verdiği, ÇEM'i diğer okullar gibi bir okul olarak gördükleri konusunda hemfikirler. Ancak öğretmenler bu konuda pek iyimser bulunmamıştır.

l- Ustaların çıraklara iyi davrandıkları, argo ve küfürlü sözleri çok yaygın biçimde kullanmadıkları ve yine yaygın biçimde dayak atmadıkları tespit edilmiştir. Ustalar kendilerini bir eğitimci olarak görürken çırak öğrenciler de bu görüşe yakın görüşler belirttikleri halde, öğretmenler, ustaları eğitim ve öğretim açısından yetersiz görmektedirler.

m- Bir önemli tespit de ustalar çırakları bir öğrenci olarak değil, işletmelerinde birer işçi olarak görmektedirler.

n- Öğretmenler, idareciler ve öğrenciler arasında iyi bir diyalogun olduğunu ve öğrenciler kendilerine iyi davranıldığını ve problemlerini idareci ve öğretmenlere rahatlıkla açabildikleri tespit edilmiştir.

o- ÇEM, işyeri ve veli ilişkilerinin çok zayıf yada istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür. Velilerin çocukları ile ilgilenmedikleri ÇEM ile işyeri arasındaki diyalogun da yeterli olmadığı görülmüştür.

p- Çıraklık eğitimine devam eden öğrenciler her şeye rağmen diğer çalışan çocuklardan daha şanslılardır.

r- Bu çalışmadan çıkan en önemli sonuçlardan birisi de öğretmenler ile ustalar ara-

sında pek çok konuda görüş ayrılığının tespit edilmiş olmasıdır. Hatta zaman zaman öğretmenler ile çıracak öğrenciler arasında da bu görüş ayrılığı tespit edilmiştir. Çalışmamız öğretmen görüşlerine ve davranışlarına teksif edilmediğinden bu sorunun cevabı bulunamamış olup ayrı bir çalışma konusudur.

6.2. Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak, ÇEM'lere ve Bostancı ÇEM'e devam eden öğrencilerin sorunlarına çözüm getirmek amacıyla şu öneriler geliştirilmiştir:

a- İlkokuldan sonra örgün eğitimden kopmuş olan çocukları tekrar eğitime katmak için ÇEM'lerin açılmış olması hem Türkiye gerçeklerine uygun, hem de tarihsel gerçeğimize uygundur. Tarihsel deneyimlerimizden de yararlanarak ÇEM'lerin devam etmesi gerekir.

b- Buna bağlı olarak, zorunlu eğitim sekiz yıla çıkarılınca ÇEM'lerdeki teorik dersler de iki güne çıkarılmalı ve ÇEM'de geçen süre zorunlu eğitimden sayılmalıdır.

c- Kamuoyu, özellikle de küçük çocukların çalıştığı meslek alanlarına mensup olanlar, çocukları işçi gibi, okuldaki idareci ve öğretmenler de sırf öğrenci gibi görmemeleri, ikisinin ortasında hem öğrenci hem de iş gören çocuk olarak görmeleri hususunda aydınlatılmalı ve yönlendirilmelidirler.

d- Ayrıca veliler de, çocuklarını küçük yaşta para kazanan işçiler olarak değil, okulda ve işyerinde meslek öğrenen öğrenciler olarak görmeleri konusunda uyarılmalı ve yönlendirilmelidirler.

e- Okul-sanayi işbirliğine dayanan mevcut ikili meslek eğitim sisteminin, klasik eğitimden aşağı olmadığını, hatta gelecekte daha üstün hayat seviyesi vereceğine ve batıda benzeri eğitimden geçenlerin toplum içerisinde maddi ve manevi yönlerden büyük itibar sahibi olduklarına ilişkin kitle haberleşme araçlarıyla kamuoyuna aydınlatıcı yayınlar yapılmalıdır.

f- Öğretmen, usta, öğrenci ve öğrenci velilerinin kaynaşmalarını sağlayacak çeşitli sosyal etkinlikler yapılmalıdır.

g- Mümkün mertebe okullar işyerlerine yakın yerlerde kurulmalıdır.

h- Meslek seçimlerinde rehberlik ve danışmanlık hizmeti verecek bir sistem geliştirilmelidir.

ı- İlkokuldan sonra örgün eğitimden kopan ve çıracak olarak çalışan çocukların / gençlerin hepsi ÇEM'lerin şemsiyesi altına alınmalıdır. Bunun için de çıracaklık eğitimine daha çok ödenek ayrılmalı, bina, personel ve donanım ihtiyacı en kısa süre içerisinde karşılanmalıdır.

i- Ayrıca, meslek kuruluşlarına, kendilerinin istihdam edecekleri elemanlarını yetiştirmeleri bakımından özel ÇEM'ler açabilecekleri yasal düzenlemeler de yapılmalıdır.

- j- Teorik eğitim ile pratik eğitim mutlaka paralel yürütülmelidir.
- k- ÇEM'lerin idareci ve öğretmenleri özel bir program ile yetiştirmelidir. Bunun için de çıraklık eğitimini merkez alan fakülteler veya yüksek okullar açılmalıdır. Mevcut idareci ve öğretmenler, özellikle de koordinatör öğretmenler bu amaçla sık sık hizmet içi eğitimden geçirilmelidirler.
- l- Çırak öğrencilerin yanlarında çalıştıkları işverenler ve ustalara hizmet içi eğitim kursları ile eğitimcilik formasyonu kazandırılmalıdır.
- m- Mahalli idarelere de ÇEM'ler açma imkanı tanınmalıdır.
- n- Çırak öğrencilerin ücretleri istismara sebep olmayacak düzeye getirilmelidir.
- o- Çalışma süreleri çocukların yaşlarına ve tahammül sınırlarına göre yeniden düzenlenmelidir.
- ö- Teorik derslerden alınan notlar sınıf geçmede etkili olmalıdır.
- p- Geçici bir süre için de olsa, kalfalık döneminde de sigorta primleri devlet imkanları ile ödenmelidir.
- r- Uсталık ve usta öğreticilik belgeleri, geçici bir süre için olsa dahi, daha da kolaylaştırılmalıdır.
- s- ÇEM'lerin işleyiş mekanizmasına meslek kuruluşları mutlaka daha etkin biçimde katılmalı ve oto kontrol sistemi geliştirilmelidir.
- ş- ÇEM'lerden diğer örgün eğitim kurumlarına, diğer eğitim kurumlarından da ÇEM'lere geçiş imkanı sağlanmalıdır.
- t- Çırak öğrencileri her türlü kötü alışkanlıklardan koruyacak tedbirler alınmalıdır.
- u- Bu çalışmanın sonuçlarından çıkan bir öneri de öğretmen davranış ve karakterlerinin, titiz bir çalışma ile mutlaka araştırılmasıdır.

Abstract: It has been rightly stated that the practice of employing the children or child laboring has been still desirable even among the developed countries since the outcome of such practice provides low payment or cheap laboring. The issue of the practice of employing the children is an old practice among the countries. It has been started to discuss since industrial revolution took place nineteenth century. Today it become very complicated problem with a number inhumane and serious negative of outcomes. Therefore we have to find out a solution and an open passage for the problem. The solution that satisfies the requirements for both educating generally and giving or training them professionally and so that makes them to have a profession. Today, there has been established a number of apprenticeship school at the national level so as to solve the problem in the way that prevent the negative outcomes of the inhumane practice.

Key Words: Child laboring, working child abuse, cheap laboring, the educating and training apprentice, apprentice and so on.

Kaynakça

- Alkan, C., H. Doğan, H. ve İ. Sezgin (1988). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Bulutay, A. (1997). "Çocuklarımıza Erken İşbaşı Yaptırıyoruz". Forum (4).
- Duran, Hacı (1997). *Endüstrileşmeyi Etkileyen Üç Faktör*. Adapazarı: SAÜ Yayını.
- Derrien, J. M. (1994). *Çocuk Çalıştırması İle İlgili Politika Hazırlanması ve İş Denetimi Eğitim Kılavuzu* (Çeviri: Haluk Başal, Bülent Piyal). ILO Ankara Bürosu Yayını.
- Ekinci, Yusuf (1989). *Ahilik ve Mesleki Eğitim*. Ankara: MEB Yayını.
- Gürata, Mithat (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*. Ankara.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1989). *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MEB (1996). *Çıraklık Eğitimi Uygulamaları ve Motor Meslek Alanındaki Çırak Öğrencileri Bekleyen Riskler Araştırması*. Ankara.
- MEB (1990). *Çıraklık ve Mesleki Teknik Eğitim Konseyi Görüşmeleri ve Kararları*. Ankara.
- MEB (19906). *Türkiye'de Mesleki-Teknik ve Gelir Getirici Yetişkin Eğitimi Çalışmalarını İnceleme Projesi* (son rapor), Ankara: 72 Teksir Yayını.
- MEGSB (1985). *Çıraklık Eğitimi*. Ankara: MEGSB Yayını.
- ÖZGIDA-İŞ SENDİKASI (1992). *Çalışma Raporu*. Ankara.
- Özguven, Ali (1992). *İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler*. İstanbul: Filiz.
- Şahinkesen, A. (1985). *Çıraklık Eğitimi* (Basılmamış doktora tezi). Ankara: A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Taşpınar, Mehmet (1992). *Elazığ ve Malatya'da Çıraklık Eğitimi ve Sorunları* (Basılmamış YLS tezi). Elazığ.
- TİSK (1994). *Türkiye'de Çocuk İşgücü*, Ankara: TİSK Yayını.
- Toptan, Köksal (1993). *1993 Yılı Bütçe Konuşması Kitapçığı*. Ankara: MEB Yayını.
- ULUSLARARASI ÇALIŞMA BÜROSU (1995). *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Günümüz Dünyasında Çocuk İşgücü"*. Ankara.
- Variş, Fatma (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: AÜ. Yayınları.
- Yıldırım, Engin (1997). *Endüstri İlişkileri Teorileri*. Adapazarı: Değişim Yayınları,